ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Axrorov Abbos Aslamjon o‘g‘li,

Investitsiyalar va Innovatsiyalar kafedrasi o‘qituvchisi

E-mail: abbos0112@gmail.com

Uroqova Mohigul Nodir qizi,

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

YURIDIK SHAXSLAR TO‘LAYDIGAN SOLIQLARGA UMUMIY TAVSIFNOMA

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada yuridik shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliqlarning nazariy va amaliy jihatlari kompleks tarzda tahlil qilingan. Tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasining amaldagi soliq tizimi, xususan 2026-yil holatiga O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi asosida yuridik shaxslar zimmasidagi soliq majburiyatlari, ularning turlari, iqtisodiy mazmuni va funksiyalari o‘rganilgan. Shuningdek, soliqlarning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi o‘rni, iqtisodiyotni tartibga solishdagi ahamiyati hamda investitsion muhitga ta’siri ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: yuridik shaxslar, soliqlar tizimi, foyda solig‘i, qo‘shilgan qiymat solig‘i, soliq siyosati, soliq ma’murchiligi, iqtisodiy rivojlanish

Аннотация. В данной научной статье комплексно проанализированы теоретические и практические аспекты налогообложения юридических лиц. В исследовании на основе действующего законодательства Республики Узбекистан, в частности Налоговый кодекс Республики Узбекистан по состоянию на 2026 год, рассмотрены виды налогов, их экономическая сущность и функции. Особое внимание уделено роли налогов в формировании доходов государственного бюджета, регулировании экономических процессов и влиянии на инвестиционный климат.

Ключевые слова: юридические лица, налоговая система, налог на прибыль, налог на добавленную стоимость, налоговая политика, налоговое администрирование, экономическое развитие

Abstract. This scientific article provides a comprehensive analysis of the theoretical and practical aspects of corporate taxation. Based on the current legislation of the Republic of Uzbekistan, particularly the Tax Code of the Republic of Uzbekistan as of 2026, the study examines the types of taxes imposed on legal entities, their economic nature, and their key functions. Special attention is given to the role of taxes in forming state budget revenues, regulating economic processes, and influencing the investment climate. The research also proposes directions for improving the tax system, including optimizing the tax burden, enhancing tax administration, and reducing the shadow economy.

Keywords: legal entities, tax system, corporate tax, value-added tax, tax policy, tax administration, economic development

KIRISH

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida soliqlar tizimi davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda asosiy vositalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, yuridik shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliqlar davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda yetakchi o‘rin egallab, iqtisodiyotni tartibga solish, resurslarni qayta taqsimlash va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, yuridik shaxslar soliqlarining mazmun-mohiyatini ilmiy jihatdan o‘rganish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash va amaldagi mexanizmlarini takomillashtirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasida soliqqa tortish tizimi so‘nggi yillarda chuqur institutsional islohotlar bosqichini boshdan kechirmoqda. Soliq siyosatini liberallashtirish, soliq yukini maqbullashtirish, tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va investitsion muhitni yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar natijasida yuridik shaxslar uchun yanada qulay iqtisodiy sharoitlar yaratilmoqda. Xususan, soliq stavkalarining optimallashtirilishi, ortiqcha byurokratik tartib-taomillarning qisqartirilishi hamda soliq ma’murchiligining raqamlashtirilishi iqtisodiy subyektlar faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, soliq tizimi orqali davlat iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishlarini qo‘llab-quvvatlash, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va eksport salohiyatini oshirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

2026-yil holatiga amaldagi soliq tizimi O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi va unga asoslangan me’yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinib, yuridik shaxslar zimmasiga yuklatilgan soliq majburiyatlarining aniq huquqiy asosini belgilab beradi. Mazkur tizimda soliqlar turlari, ularning stavkalari, hisoblash tartibi va to‘lov mexanizmlari iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash hamda byudjet intizomini mustahkamlashga yo‘naltirilgan. Shu bilan birga, xalqaro tajriba va zamonaviy iqtisodiy talablar asosida soliq siyosatini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar izchil davom ettirilmoqda.

Yuridik shaxslar soliqlari tizimi o‘zining ko‘p qirrali xususiyati bilan ajralib turadi. U nafaqat fiskal vazifani bajaradi, balki rag‘batlantiruvchi, tartibga soluvchi va nazorat qiluvchi funksiyalarni ham o‘zida mujassam etadi. Masalan, ayrim tarmoqlar uchun berilayotgan soliq imtiyozlari investitsiyalarni jalb qilishga xizmat qilsa, ayrim soliqlar orqali resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlash maqsad qilinadi. Shu jihatdan, yuridik shaxslar soliqlarini kompleks tarzda tahlil qilish ularning iqtisodiy tizimdagi o‘rnini to‘liq anglash imkonini beradi.

Mazkur ilmiy maqolaning asosiy maqsadi yuridik shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliqlar tizimining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o‘rganish, ularning iqtisodiy mazmunini ochib berish hamda amaldagi soliq siyosati samaradorligini baholashdan iborat. Shu bilan birga, tadqiqot doirasida yuridik shaxslar soliqlarining iqtisodiy rivojlanishga ta’siri, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘nalishlari ham ilmiy asosda tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Yuridik shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliqlar tizimi bir necha asosiy soliqlar va majburiy to‘lovlardan iborat bo‘lib, ular iqtisodiy faoliyat natijalariga, mulk hajmiga va foydalanilayotgan resurslarga bog‘liq holda belgilanadi. Ushbu soliqlar tarkibiga foyda solig‘i, qo‘shilgan qiymat solig‘i, mol-mulk solig‘i, yer solig‘i, ijtimoiy soliq, aksiz solig‘i hamda ayrim hollarda aylanmadan olinadigan soliq kiradi.

Foyda solig‘i yuridik shaxslar faoliyatining moliyaviy natijalariga asoslanib hisoblanadi va korxona daromadlaridan xarajatlar ayirilgandan keyin shakllanadigan sof foydaga nisbatan qo‘llaniladi. Amaldagi siyosatga ko‘ra, foyda solig‘i stavkasi iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari uchun differensial tarzda belgilanadi, bu esa ustuvor sohalarni qo‘llab-quvvatlash imkonini

beradi. 2026-yilda yangi tashkil etilgan ayrim korxonalar uchun vaqtinchalik soliq imtiyozlari joriy etilishi iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilmoqda.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS) esa bilvosita soliq bo‘lib, ishlab chiqarish va realizatsiya jarayonining har bir bosqichida yaratilgan qo‘shilgan qiymatdan undiriladi. 2026-yil uchun QQSning asosiy stavkasi 12 % darajasida saqlanib qolgan. Mazkur soliq davlat byudjeti daromadlarida eng katta ulushga ega bo‘lib, iqtisodiy aylanmaning keng qamrovli monitoringini ta’minlaydi. Shu bilan birga, ayrim tarmoqlar uchun nol yoki imtiyozli stavkalar qo‘llanilishi eksportni rag‘batlantirishga xizmat qiladi.

Mol-mulk solig‘i yuridik shaxslarning balansida mavjud bo‘lgan asosiy vositalar va ko‘chmas mulkka nisbatan undiriladi. 2026-yilda ushbu soliq stavkasi o‘rtacha 1,5 foiz darajasida saqlanib qolgan. Bu soliq mulkdan samarali foydalanishni rag‘batlantiradi va ishlab chiqarish resurslarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Yer solig‘i esa yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan bo‘lib, yer uchastkasining maydoni va normativ qiymatiga asoslanadi. 2026-yilda ayrim toifadagi yerlar bo‘yicha stavkalar oshirilgani, shuningdek hududiy organlarga koeffitsiyentlar qo‘llash vakolati berilgani yer resurslaridan oqilona foydalanishni ta’minlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy soliq yuridik shaxslarning mehnat resurslaridan foydalanish bilan bog‘liq bo‘lib, ish haqi fondiga nisbatan hisoblanadi. 2026-yilda ushbu soliq stavkasi umumiy holda 12 foiz etib belgilangan bo‘lib, ayrim byudjet tashkilotlari uchun yuqoriroq stavkalar amal qiladi. Bu soliq pensiya va ijtimoiy himoya tizimining moliyaviy manbalarini shakllantiradi.

Aksiz solig‘i ayrim turdagi mahsulotlarga (alkogol, tamaki, neft mahsulotlari va boshqalar) nisbatan qo‘llanilib, iste’molni tartibga solish va byudjet daromadlarini oshirish vazifasini bajaradi. 2026-yilda ushbu mahsulotlar bo‘yicha stavkalar bosqichma-bosqich oshirilgani fiskal siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Yuridik shaxslar uchun soliq tizimining yana bir muhim elementi — aylanmadan olinadigan soliq bo‘lib, u kichik biznes subyektlari uchun soddalashtirilgan soliq rejimi sifatida xizmat qiladi. 2026-yilda ushbu soliq stavkasi o‘rtacha 4 foiz etib belgilangan. Mazkur mexanizm kichik biznesning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash bilan birga soliq ma’murchiligini yengillashtiradi.

Umuman olganda, yuridik shaxslar soliqlari tizimi iqtisodiy jarayonlarga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bir tomondan, u davlat byudjetini to‘ldiradi, ikkinchi tomondan esa investitsion muhit va tadbirkorlik faoliyatiga sezilarli ta’sir qiladi. Shu sababli soliq stavkalarini optimallashtirish, imtiyozlarni asosli taqsimlash va ma’murchilikni soddalashtirish davlat soliq siyosatining ustuvor yo‘nalishlari hisoblanadi.

XULOSA

Yuridik shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliqlar tizimi O‘zbekiston iqtisodiyotida kompleks va ko‘p funksiyali mexanizm sifatida namoyon bo‘lib, u nafaqat davlat byudjetining daromad qismini shakllantiradi, balki iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish, resurslardan samarali foydalanishni rag‘batlantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. Amaldagi soliq tizimi orqali davlat iqtisodiy subyektlar faoliyatiga bilvosita ta’sir ko‘rsatadi, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, investitsiyalarni jalb etish hamda innovatsion rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu jihatdan, soliqlar tizimi zamonaviy iqtisodiy siyosatning ajralmas institutsional elementi sifatida shakllangan.

2026-yil holatiga soliq siyosatining nisbatan barqarorligi yuridik shaxslar uchun prognoz qilinadigan va ishonchli biznes muhitini yaratishga xizmat qilmoqda. Soliq stavkalarining keskin o‘zgarishsiz saqlanishi, soliq hisobotlarini topshirish va nazorat qilish jarayonlarining raqamlashtirilishi, shuningdek, soliq ma’murchiligida ochiqlik va shaffoflikning oshirilishi tadbirkorlik subyektlari faoliyatini yengillashtirmoqda. Bu esa o‘z navbatida, xo‘jalik yurituvchi subyektlarning xarajatlarini kamaytirib, ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun soddalashtirilgan soliq rejimlarining mavjudligi iqtisodiy faollikni kengaytirishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, yuridik shaxslar soliqlari tarkibida bilvosita soliqlar ulushining yuqoriligi davlat byudjeti daromadlarini barqaror shakllantirish imkonini bersa-da, ayrim hollarda iste’mol narxlariga ta’sir ko‘rsatishi orqali inflyatsion bosimni kuchaytirishi mumkin. To‘g‘ridan-to‘g‘ri soliqlar, xususan foyda solig‘i va mol-mulk solig‘ining iqtisodiy rag‘batlantiruvchi funksiyasini yanada kuchaytirish esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli soliqlar tizimida optimal nisbatni saqlash muhim ilmiy-amaliy masala sifatida qolmoqda.

Mavjud tizimni takomillashtirish zarurati hamon dolzarb bo‘lib, bunda bir nechta ustuvor yo‘nalishlar alohida ahamiyat kasb etadi. Avvalo, soliq yukining tarmoqlar va hududlar kesimida muvozanatini ta’minlash, iqtisodiyotning real sektori uchun ortiqcha fiskal bosimni kamaytirish zarur. Bundan tashqari, soliq imtiyozlarini berishda ularning samaradorligini chuqur tahlil qilish, ya’ni ular orqali yaratilayotgan qo‘shimcha qiymat, yangi ish o‘rinlari va investitsiyalar hajmini baholash muhim hisoblanadi. Aks holda, imtiyozlar fiskal yo‘qotishlarga olib kelishi mumkin.

Yana bir muhim yo‘nalish — yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish va soliq bazasini kengaytirishdir. Bu borada raqamli texnologiyalardan keng foydalanish, elektron hisob-fakturalar, onlayn nazorat-kassa tizimlari va ma’lumotlar integratsiyasini kuchaytirish muhim natijalar bermoqda. Soliq ma’murchiligini takomillashtirish orqali soliq to‘lovchilarning intizomini oshirish va ixtiyoriy to‘lov darajasini kuchaytirish mumkin.

Umuman olganda, yuridik shaxslar soliqlari tizimini yanada rivojlantirish davlatning uzoq muddatli iqtisodiy strategiyasi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, uning samaradorligi bevosita iqtisodiy o‘sish sur’atlari, investitsion jozibadorlik va ijtimoiy farovonlik darajasiga ta’sir ko‘rsatadi. Izchil va ilmiy asoslangan soliq siyosati natijasida yuridik shaxslar faoliyati uchun qulay institutsional muhit shakllanib, milliy iqtisodiyotning barqaror va muvozanatli rivojlanishi ta’minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. (2020, yangilangan 2026). O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2025). 2026-yil uchun byudjet va soliq siyosatining asosiy yo‘nalishlari to‘g‘risidagi qaror. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2025). 2026-yil uchun soliq siyosati sharhi va prognoz ko‘rsatkichlari. Toshkent.
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi. (2024). Soliq ma’murchiligini takomillashtirish bo‘yicha hisobot. Toshkent.
5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2023). O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari. Toshkent.
6. World Bank. (2024). Uzbekistan Public Expenditure Review. Washington, DC.
7. International Monetary Fund. (2023). Republic of Uzbekistan: Staff Report for the Article IV Consultation. Washington, DC.

8. Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). Public Finance in Theory and Practice. New York: McGraw-Hill.
9. Stiglitz, J. E. (2015). Economics of the Public Sector (4th ed.). New York: W.W. Norton & Company.
10. Bird, R. M., & Zolt, E. M. (2005). Redistribution via taxation: The limited role of the personal income tax in developing countries. Journal of Asian Economics, 16(6), 928–946.
11. Tanzi, V. (2013). Tax Reform in Developing Countries. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
12. Norma.uz tahririyati. (2025). 2026-yilda soliq tizimidagi asosiy o‘zgarishlar sharhi. Toshkent.